

Zvláštní číslo časopisu *Centaurus: Histories of Epidemics in the time of Covid 19*. Spotlight issue 62, 2020, č. 2

Časopis *Centaurus*, jenž je oficiálním časopisem *European Society for the History of Science*, vydal v polovině tohoto roku v reakci na probíhající pandemii covid-19 speciální číslo krátkých textů reflektujících tuto pandemii a pandemická onemocnění v historickém kontextu. Toto „zvláštní číslo pro zvláštní dobu“, jak jej editoři Erica Charters a Koen Vermeir sami nazývají, začalo vznikat již týden poté, co WHO oficiálně označila onemocnění covid-19 za pandemii. Číslo je složené z celkem 15 textů, které jsou zařazeny v kategorii *spotlight*, tedy kratších textů zaměřených na určité specifické téma, a jako autoři tohoto speciálního čísla byli vybráni odborníci z různých oborů historie vědy a medicíny.

Jak může historie vědy a medicíny přispět k současným aktuálním otázkám a má vůbec nyní plnit tuto roli? Takovou otázku si editoři pokládali, když toto speciální číslo tvořili. Časopis *Centaurus* byl přitom v roce 1953 založen i s myšlenkou, že by historie vědy měla být zdrojem pro porozumění vědě a společnosti v současnosti, jak v prvním úvodníku časopisu napsal jeden ze zakladatelů, teoretický fyzik Léon Rosenfeld. Na jedné straně je sice nutné vyhnout se laciným historickým analogiím, na druhé straně ovšem porozumění komplexním společenským jevům – jako je například současná pandemie – musí nutně těžit z analýzy historické zkušenosti a dobových proměn vědy a společnosti. Každý z autorů tohoto zvláštního čísla se do tématu pustil se svou vlastní metodou a odborností. Některé texty nabízejí úzce zaměřenou studii, jiné jsou naopak přehledovým srovnáním anebo jen zamýšlením nad určitou paralelou. Všichni autoři ale mají na paměti jedno – virus a pandemie nejsou jen biomedicínský problém. Tvoří složitou souhru mezi zdravím, biologií a společností a jakákoliv reakce společnosti na krizi je vždy zakotvena ve společenských institucích, které mají své historické kořeny. Ústřední myšlenkou tohoto čísla tak je, že pandemie nejsou pouze funkcí patogenů, ale také funkcí společnosti, dobového vědeckého zkoumání, interpretace nemoci a zdraví, nosologických jednotek nemocí a v neposlední řadě také politických důsledků spojených s všeobjímajícím dosahem pandemie.

Tak například studie B. Pougeta k choleře v 19. století ukazuje, jaké nemoci jsou „hodny“ označení pandemie, jak se proměňovaly různé teorie šíření nákazy a jaký měly vliv na politická rozhodnutí své doby. Je to také zdroj pro pochopení vývoje epidemiologie do dnešní doby, a tedy i základu té tradice, která s námi skrze dávnou epidemii cholery přežívá dodnes. V čem ovšem epidemie cholery v 19. století připomíná podle Pougeta současnou situaci – a je to zřejmě znak většiny epidemických událostí každé doby –, je fakt, že dobová, stejně jako dnešní věda při vypuknutí nemoci tápala zcela ztracená ve tmě. I když dnes jsme naprosto bezpečně schopni rozlišit původce virových a bakteriálních onemocnění a máme k dispozici obsáhlá

kompendia patogenních genomů nebo jejich antigenních struktur, při novém onemocnění tápeme ve stejné tmě jako odborníci potýkající se s cholerou před více než sto lety. Mikrobiologové sice rychle identifikovali původce covid-19 jako virus z čeledi *Coronaviridae*, ale jeho detailní strukturu, klinické projevy a možnosti léčby neznáme zcela přesně ani rok po vypuknutí pandemie. V tomtéž článku B. Pouget připomíná různé reakce na epidemie cholery evropských států a ukazuje, jak i dnes v době globální propojenosti a mezinárodních zdravotnických organizací je v momentě krize jakákoliv propojenost spíše formální a potácí se někde mezi udržením suverenity a tvorbou společné zdravotní politiky.

Část dnešních odborníků na epidemiologii navíc čekala příchod nové pandemie z poněkud jiné oblasti. To ukazuje esej Briana Dolana, který argumentuje, že virologie do letošního roku děsil spíše nový kmen viru chřipky, u kterého se obávali ztráty účinnosti vakcín a potenciálně rychlého šíření. Matematické modely a predikce nového kmene chřipky tak částečně upozadily nebezpečí, které se zjevilo překvapivě a nečekaně ze zcela jiného zdroje. Vlády a zdravotní odborníci se chystali na jiného protivníka a snahy předběhnout patogeny a předejít pandemii vyšly naprázdno. Mohlo by se tak zdát, že současná věda se znalostí imunologie a statistiky na tom v prvotní reakci na nenadálou a neznámou událost není o nic lépe než naši předkové z dob dávno minulých. Přitom prvotní opatření při vypuknutí neznámé choroby jsou dnes i v minulosti stejná bez ohledu na to, jak moc známe biologickou podstatu jejího původce. V eseji Johna Hendersona můžeme současná opatření srovnat s raně novověkou Itálií a Anglií, které se potýkaly s epidemií moru. Opatření těchto společností se od těch dnešních nijak výrazně nelišila, a to i přesto, že představy raně novověkého Evropana o zdraví, nemoci a epidemii byly zcela odlišné od těch dnešních. Pozoruhodně vzhledem k naší (ne)znalosti koronaviru působí také srovnání pandemie koronaviru s epidemiemi moru v textu N. Varlika, který se mimo jiné věnuje ústupu moru ve Francii počátkem 18. století a ukazuje, že ačkoliv se v dobové kultuře a politice ujalo přesvědčení, že mor byl poražen politickými a epidemiologickými opatřeními, ústup této nemoci byl ve skutečnosti zřejmě více závislý na původci samotném a nikoliv na lidských opatřeních.

Z jiné oblasti je například esej M. Pellingové, která se věnuje původu a užívání spojení epidemické onemocnění a endemická onemocnění v historii a naznačuje, že tato spojení byla používána podle toho, jak byla nemoc, která je způsobuje, právě vnímána v dobovém kontextu. Každé nemoci je vlastní určitý „počet mrtvých“, který je považován za normální a přirozený a společnost lépe vnímá chronická onemocnění, která mají v součtu větší počet mrtvých, než epidemická nebo pandemická onemocnění, které sice vypuknou s velkou silou, ale díky svému relativně krátkému trvání si na konto připíší menší počet mrtvých. Zdravotníci, epidemiologové i veřejnost se tak spíše ve svém uvažování řídí excesivními nárůsty počtu obětí než vážností nemoci v dopadu na veřejné zdraví. Autorka tento argument

ukazuje na dvou případech, epidemii moru v Londýně 17. století a epidemiích cholery v 19. století.

Tematický rozsah studií je na jedné straně dobrou ukázkou komplexnosti přístupu ke studiu pandemií, na druhé straně tato roztržitost nenabízí ucelený pohled na pandemii a její historii, autoři se zabývají jinými časovými údaji, jinou problematikou i z různých výchozích hledisek. Některé texty sice tvoří zajímavý celek, ale jiné působí osamocně a bez jasného závěru. Předkládané číslo – které vzniklo velmi rychle za necelé dva měsíce – tak není hotovou publikací ke srovnávací historii epidemií nebo pandemie covid-19, ale spíše ukázkou toho, jak lze podobně komplexní jev, jako je světová pandemie, studovat a přistupovat k němu v celé jeho šíři. Přístup Charters a Vermeir v tomto zvláštním čísle *Centaury* může být užitečným návodem ke studiu pandemie onemocnění covid-19 v následujících letech a k vytvoření obsáhlejší publikace zaměřené čistě jen na současnou pandemii poté, co se – doufejme – jednou sama stane minulostí.

PETR HAMPL

Markus Giger, Hana Kosáková, Marek Příhoda (Eds.)

Střední, jižní a východní Evropa a rok 1918: společenské a mezinárodní souvislosti

Brožovaná, 145 x 210, 170 stran, cena: 179,-

Publikace navazuje na sérii publikací projektu Konference mladých slavistů spojeného s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy. 11 textů od účastníků již čtrnáctého konferenčního ročníku ze 7 zemí (Bulharsko, Česká republika, Chorvatsko, Polsko, Rusko, Slovensko, Ukrajina) je rozděleno do tří oddílů (Jazyk, Literatura, Dějiny a kultura). Jazykově (bulharština, čeština, chorvatština, polština, ruština, slovenština, ukrajinština) a tematicky různorodé odborné studie zasazují události a odkaz roku 1918 do širšího časového a teritoriálního rámce. Nehledě na různé výsledky procesu vyvolaných první světovou válkou a lety poválečnými spojují očekávání tehdejších politických elit i prostých lidí velkou část států střední, jihovýchodní a východní Evropy. Pro některé národy znamenal rok 1918 zisk vlastní státnosti, jiné národy získaly společně s vlastním státem i politická práva a občanské svobody, pro další byla tato dějinná etapa obdobím zklamaných nadějí. Pro všechny však zůstává vzpomínka na onu dobu pevně ukotvena v historické paměti.

